

Тімохін В.О.,

*доктор архітектури, завідувач кафедри
дизайну архітектурного середовища
Київського національного університету
будівництва і архітектури*

РЕАБІЛІТАЦІЯ ТВОРЧОЇ ІДЕЇ МІСТА В СУЦІЛЬНО УРБАНІЗОВАНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

«Пришло то время, когда человек во всей своей целостности должен воплотиться в творческой идее города, такого же свободного и органичного, каким сам человек является и каким пребудет в собственных устремлениях и свободных институтах, в точке осуществленного им слияния природы внешней и природы внутренней» [1, с. 99].

«... в его мечтах все чаще появлялись... города, которые были ажурными, словно прозрачные кружева, как кисейные занавеси, города, похожие на прожилки листьев, на линии руки; города, тончайшую сущность которых можно было бы разглядеть сквозь непроницаемую для взора обманчивую толщу» [2, с. 94].

Історичні дослідження свідчать, що у тисячолітній напівпрозорій товщі міської культури і цивілізації завжди з постійною, навіть циклічною, періодичністю виникали і продовжують виникати нагальні потреби і відповідні спроби творчого оновлення ідеї міста. Такої ідеї, яка сфокусована на цілісній концепції, спроможній спочатку віддзеркалити й узагальнити, а потім відтворити у штучному оточенні людини і суспільства, у багатоманітній формі міста актуальні, завжди несподівані світоглядні і гуманістичні уявлення про природу людини і міського світоустрою, що незбагненим чином єднають між собою кантівські «зоряне небо над головою і моральний закон всередині нас». Ця більш-менш неперервна й еволюційно-ритмічна лінія історичного розвитку й оновлення міських ідей – повільного для стародавніх і пришвидшеного для сучасних цивілізацій – завжди відчувала тиск і революційну протидію з боку паралельної до неї, а іноді співіснуючої з нею урбаністичної культури. Таку протидію й опозицію, що подібна до протистояння між містами-полісами і містами-агломераціями (Афіни – Пірей), містами-колоніями для

переселенців (Мілет, Ольвія) і містами-таборами для військових, а в кінцевому рахунку до поляризації ідей грецького поліса і римського урбса.

Подвійність цих, на перший погляд, близьких ідей базувалася на уявленнях про те, що, з одного боку, поліс – це місце для осілого і колективного проживання виключно місцевих мешканців, їх сімей і спільнот, куди практично не допускалися сторонні (кочівники, переселенці, чужинці та ін.), а з другого боку, зміст і сутність урбса полягали в просто сумісному, так би мовити «гуртожитковому», проживанні випадкової сукупності людей, практично не пов'язаних між собою стійкими соціальними, етнічними, культурними та іншими традиціями й умовами [3]. Фактично цим визнавалися відмінність і протистояння між традиційною і вкоріненою культурою осілих і експансією кочівників (колонізаторів, переселенців, завойовників, бастардів та ін.), а також між містом, як таким, і схожим на нього, але сутнісно відмінним і анонімним, архітектурно не оформленим територіальним утворенням з масою анонімних напівмешканців, яке сьогодні визнається як суцільно урбанізована територія чи урбанізоване середовище.

Протиборство цих двох взаємно поляризованих ідей історично носило досить хворобливий характер, оскільки в багатьох випадках і архітектура, і містобудування, хворіючи і потребуючи соціально-культурного оздоровлення і реабілітації, поступово втрачали свою провідну гармонізуючу і гуманістичну роль в «... мире, который уже не движим идеей города, а подчинен власти урбанизации» [3, с. 24]. До цього ще додавалася хворобливість протиборства між архітектурою й урбаністикою, де явно перемагала тотальна урбанізація, яка поступово переростала в епідемію, а фактично у пандемію, що практично охопила весь цивілізований світ, без зусиль долаючи державні кордони, зневажаючи особливості соціально-економічного устрою країн, етнічні і культурні відмінності між народами. Ймовірно, що саме внаслідок цього у сучасній теорії та практиці містобудування, як вищого щабля розвитку архітектури, все частіше знаходять використання медично-лікарняні метафори і жаргонні поняття – ремісія, регенерація, реанімація, ревіталізація, реабілітація та ін.

Вони, розкриваючи певною мірою зміст і сутність лікувальних антиурбанізаційних засобів і заходів, одночасно привертають увагу до вкрай необхідного відновлення ідеї міста, її поновлення в правах, втрачених під неконтрольованим, неправомірним і руйнівним тиском процесів урбанізації, та їх пандемічних ускладнень, пов'язаних із суб- і суперурбанізацією, суцільною і «задкуючою» урбанізацією, дезурбанізацією та ін. Внаслідок глобального розповсюдження і мутацій вірусів урбанізації

все більшого поширення набувають її патологічні гібриди – мега-, мегало- і метрополіси, міста-регіони, агломерації та конурбації, які в умовах територіального домінування власних антигуманних й егоїстичних цілей і некерованої експансії, а також відповідно до цінностей штучно-гужиткової та анонімно-масової культури повністю поглинають чи руйнують, а іноді асимілюють осередки міського середовища, творчі ідеї й природні форми його організації, життя і самобутньої культури.

Уже понад два століття науковці і вчені в багатьох галузях знань – філософії та соціології, екології та економіці, географії та культурології, демо- й етнографії – спрямовують власні і колективні зусилля на дослідження феноменів урбанізації, її дійсно хворобливого впливу на сучасну цивілізацію і культуру. Песимізм і невисока результативність цих досліджень певною мірою пояснюються їх обмежено-аналітичним і загалом математично-статистичним характером, а також нав'язливою вузькою спеціалізацією без залучення творчих методів передбачення розвитку синтетичних ідей міського світоустрою.

В архітектурі та містобудуванні серед цих методів найбільш продуктивними вважаються методи пошукового й експериментального прогнозування і проектування, створення різноманітних ідеалізованих моделей, утопічних прогнозів та ін. У таких розробках більш-менш вдало поєднуються глибокий і всебічний аналіз ідеї міста та її проектно-прогнозна трансформація в архітектурно-містобудівну форму. Ще з античної філософії відомо, що будь-яка, в тому числі архітектурно-містобудівна, форма має подвійне значення: як абстрактна форма, тобто незрима ідея і сутність, а також як зрима матеріальна форма.

Ця подвійність, очевидно, може бути покладена в основу поширення і поглиблення сьгоднішніх уявлень про творчу ідею міста, про що писав Ф.Л. Райт, засновуючи на початку і в середині ХХ ст. серію утопічних проектів майбутньої країни Узонії, що базувалася на безжальній критиці, насамперед, американського урбанізму. Обґрунтовуючи свою критику, він вважав, що «... древние города погибали, потому что следовали за чуждыми идеалами чуждой жизни, которая подавляла и иссушала ту жизнь, что была в них самих» [1, с. 85], серед іншого маючи на увазі тиск урбанізаційної культури. Як і багато його попередників, архітектор доповнював свій аналіз нищівної критики урбанізму методами гіпотетичного мислення і прогнозного експерименту, що, власне, і забезпечило послідовне розгортання нових інтерпретацій «творчої ідеї міста» в його архітектурно-містобудівних формах.

Діаметрально протилежна позиція, яка визначала ще одну межу цієї ідеї, ґрунтувалася на викоріненні архітектурно-містобудівного змісту у

визначенні поняття міста і на пропаганді тотально урбанізованого способу життя. При цьому зазначалося, що, «... формулируя определение города, нужно соблюдать осторожность, чтобы избежать отождествления урбанизма как образа жизни с любыми специфическими локально или исторически обусловленными культурными влияниями, которые, хотя и могут придать значительное своеобразие сообществу, не определяют по преимуществу характер города как такового» [4, с. 173]. Саме ці взаємно поляризовані точки зору на ідею міста, а також гіпотетичні уявлення про зняття діалектичних протиріч між ними стали основою для періодичного і циклічного відтворення і реабілітації цієї творчої ідеї в сучасній архітектурі та містобудуванні.

Процес відтворення міської ідеї був започаткований у позаархітектурних дослідженнях утопічних соціалістів, насамперед у роботах Ш. Фур'є, в його творчих пропозиціях щодо фаланстерів як прообразів і патернів ідеалізованого міського середовища. Гармонізація цього середовища відбувалася на тлі розгортання колективного життя міської спільноти, що складалася з груп індивідів, до яких входили представники більш ніж 800 типів людей, об'єднаних у трудові серії за ознакою «тяжіння за пристрастю». Таким чином, ідея міста та його фаланстерної форми знаходила реалізацію у гармонічній взаємодії окремих індивідумів, їх невідповідно підібраних колективів (серій) та міської громади в цілому, зусилля якої спрямовувалися на протиставлення міського середовища і міської культури засиллю індустріалізації і неконтрольованому поширенню урбанізації, яка в той час уже набирала шалених обертів. Ці та інші творчі ідеї міста, базуючись на пропозиціях К.Н. Леду і Е.Л. Булле, набували розголосу в близьких за змістом ідеальних утвореннях, подібних до міста-саду Е. Говарда, промислового міста Т. Гарньє, в місті Сонця І. Леонідова, в проектах ідеальних міст утопічної країни Узонія Ф.Л. Райта, в аркологічних містах П. Солері та ін.

У деяких пропозиціях, крім інтеграції нових соціально-економічних і архітектурно-містобудівних потреб і вимог, акцентувалась увага на створенні необхідних художньо-естетичних і соціально-психологічних умов співіснування вподобань та інтересів окремих спільнот і громад мешканців в єдиному просторі міського середовища. На відміну від зневільованої й еkleктичної масової культури мешканців урбанізованих територій – «урбаноїдів» чи «стада городян» (Ф.Л. Райт), «територіальних тварин» (К. Лінч), «натовпу анонімних громадян» (П.В. Аурелі), мешканцям міст пропонувалося відродити природну естетику органічної архітектури. Ця естетика орієнтувалася на «... простое и непосредственное применение сил ради достижения своей цели – такова сегодня

очевидная основа любого эстетического высказывания, которое будет вдохновляющим или продуктивным в нашем XX столетии» [1, с. 71]. При цьому органічна архітектура повинна «... обладать той гармоничностью, которой обладает любой хорошо сбалансированный механизм, однако подобная гармоничность, какой бы передовой она на данный момент не была, есть прежде всего лишь фундамент красоты – обещание ее возможности» [1, с. 72].

Сьогодні в більш складних умовах тотальної урбанізації пропонується на тлі збереження подібної гармонії, що базувалася на концепції органічної архітектури (Ф.Л. Райт), на символічних формах міста і його забудови (Ш. Фур'є, К.Н. Леду), на метрополісній масштабності громадських будівель і споруд (У.Л. Булле), продовжити розвивати ідеї цієї своєрідної, за словами Ф.Л. Райта, «хартії свободи» [1], вільної від еkleктики та з вказівкою на той час, коли «... окружение крупного города может приобрести эстетическую форму» [5, с. 112], оскільки «... мы нуждаемся в окружении, не только удовлетворительно организованном, но и обладающем символической окраской и поэтическим содержанием» [5, с. 112].

Протилежні напрями, що сприяли розчиненню міської культури в безмежному просторі суцільно урбанізованих територій і подальшій деградації ідеї міста, були пов'язані з монотонною неперервністю концепцій лінійного міста (І. Сорія-і-Мата, І. Серда, М. Мілютін) і стрічковими системами континентального розселення (Ле Корбюзьє), із безмежним решітчастим простором вертикального міста (Л. Хільберзеймер) і нескінченним містом («Архізум»), з утопічними проектами механізованих і мобільно розчинених міст («Архігрем») й інформаційним містом (Р. Мейєр). У цих і подібних пошукових й ідеалізованих, а загалом утопічних пропозиціях спостерігалась явна тенденційність превалювання спрощених і вкрай прагматично-інноваційних ідей у формуванні безакцентного урбанізованого простору потоків анонімних мешканців, для яких «... символами социального порядка в урбанистическом мире стали часы и светофоры» [4, с. 31], тобто механічні винаходи і пристрої урбаністичної цивілізації.

Можливо, задля реабілітації міської культури і цивілізації такими символами можуть бути визнані, скажімо, календар і гаджет-навігатор як більш наближені до природи і сучасної людини, водночас індивідуалізовані й універсальні пристрої та винаходи. Навігатор у ролі індивідуального пристрою маршрутизації пересувань міських мешканців може стати основою для вивчення і дослідження особливостей поведінки міських мешканців урбанізованих територій, встановлення гармоніч-

них пропорцій між пішохідними і транспортними пересуваннями, між щільністю освоєння та функціонування тих чи інших територій, між динамікою етапів гармонічного розвитку, а в кінцевому рахунку – для дослідження пропорцій між простором і часом окремої людини, міських спільнот та їх урбоміського середовища.

Такий підхід до гармонізації набуває особливої цінності для архітекторів-містобудівників, для яких символом їх творчої роботи завжди залишався пристрій для пропорціювання – циркуль. Циркуль не для простого пропорціювання, а, насамперед, для пропорційних рядів «золотого перерізу», які до сьогодні невідомим і незбагненим чином визначають оптимальні і гармонічно-естетичні співвідношення як у живих організаціях, так і в інертній матерії, а також в планетарній будові різноманітних природних сфер Землі, в будові видатних творів архітектурно-містобудівного і дизайнерського мистецтва та ін. Крім того, ірраціональні ряди «золотого перерізу», поєднуючи в собі арифметичну і геометричну прогресію, одночасно символізують лінійні і циклічні впорядкованості будь-якої форми та її органічних частин.

На принципах органічності у вимірюванні плину часу також будуються другий символ міської життєдіяльності – календар, оскільки він об'єднує уявлення про лінійну незворотність і циклічну зворотність глобального історичного часу розвитку міста, локального фізичного часу трансформацій міського середовища і ментального індивідуального часу взаємодії міських мешканців та їх колективів і спільнот. З цих позицій «золотий переріз» і календар у вигляді «божественних пропорцій» – математичних рядів та ієрархічно підпорядкованих матриць – можуть символізувати природну органічність міського світу, нерозривність і єдність його просторово-часової тривалості й індивідуальний характер розвитку міського середовища і його мешканців у багатовимірному просторі-часі містобудівної еволюції [5].

Ці погляди значною мірою склалися під впливом багатьох досліджень – пошукових й експериментальних проєктів, спрямованих на ліквідацію протистояння між міськими й урбанізованими формами, їх взаємним визнанням і взаємною реабілітацією в процесах гармонізації. Серед цих робіт на першочергову увагу претендують дослідження і творчі роботи, що поєднують між собою ідеї поліса та урбса, – теорія органічної децентралізації Е. Саарінена й екістична теорія К. Доксиадіса. Не меншу увагу привертали ідеї й образи міської форми японських метаболістів: місто-дерево і місто-острів (К. Танге, А. Ісодзакі, К. Курокава); місто як природна групова і колективна форма (Ф. Макі, К. Кікутаке); місто як поєднання традиційних символів – міської брами

і стіни (К. Танге) та ін. До вирішення проблем пошуку пропорційних співвідношень між елементами нового й історичного міста, між містом і системами розселення, а також пошуку нових символічних форм можна віднести творчі розробки архітектурних груп «Майстерня архітектури» (крупномасштабні житлові утворення «Озерні аркади», «Барокові сходи», «Майдан «золотого перерізу»), НЕР з їх пропозиціями «річищ і долин розселення», «міської тканини і міського каркасу», НЕРів і КВАРів, «Суперстудіо» з проектами «монументів» для осілих і «поверхонь» для кочівників та ін.

До пошуку ідей органічного поєднання історичного й урбанізованого міста належить багато концепцій постмодерністської доби [7]. Серед них привертають найбільшу увагу теоретичні розробки і творчі пропозиції паралельно-смугового співіснування «швидких» щільно урбанізованих територій і уповільнено-пішохідного міського середовища (К. Лінч). До ще однієї групи концепцій, які базуються на плюралістичних і лінгвістичних уявленнях про культурологічний бриколаж (Леві-Строс), приєднуються ідеї міста-колажу, утвореного шляхом поступового накладання різноманітних форм у складній композиції на тлі фонові забудови міської тканини [К. Роу]; ідеї міста-палімпсеста, структурно подібного до нового тексту, що написаний зверху старого і при цьому зберігає всі переробки (А. Грумбах).

Між модерністськими і постмодерністськими концепціями, які так до кінця і не сформували власних естетичних доктрин, особливе місце посідають ідеї «архіпелагової архітектури», де на тлі розбурханого моря суцільної урбанізації міста поступово утворюються острови й архіпелаги нового міського середовища [3]. Загострюючи ці метафори, можна сказати, що на спустошених урбанізацією територіях не випадково і цілеспрямовано виникають нові оази – осередки, де відтворюється міське життя, реабілітуються його ідеї, форми і символи. В основі такого підходу лежать ренесансні уявлення про подібність міста до великого дому (Л.Б. Альберті), про відтворення руїн історичного міста і гіпотетичного доповнення його втраченої структури (Дж.Б. Піранезі). Це дозволило створити ряд концепцій, що об'єднуються під дахом загальної і досить плідної моделі, так званого діалектичного міста – «міста в місті». Серед них: місто як архіпелаг островів-осередків традиційного міського середовища [3]; аналогове місто (А. Росі); «місто з островів», де індивідуальна і композиційно виразна форма міста протистоїть анонівному тлу суцільно урбанізованого оточення (М. Унгерс) і де архітектура трактується як «рятувальний пліт» у збідненому урбанізацією місті, який наповне-

ний унікальними архітектурно-містобудівними формами і композиціями, що діалектично і контрастно протистоять одна одній (Р. Колхас).

До цих пропозицій можна додати абстрактно-математичні образи «міста не дерева», де міська організація перетворена не в жорстку ієрархію, а в топологічно зв'язану структуру (К. Александер). Цей же дослідник і архітектор запропонував нову практичну теорію міського проектування, що обґрунтовувала можливість реконструкції розвитку міста за сталими архітектурно-містобудівними законами, що спираються на уявлення про композиційну врівноваженість і ансамблевість розпланування і забудови, про визначальну роль симетризації і ритмізації міського середовища [7].

Підводячи попередні підсумки аналізу, слід відзначити деякі узагальнюючі положення щодо можливостей реабілітації ідей і форм міста, реально існуючих в умовах суцільної урбанізації. Вони насамперед пов'язані з принципами органічної архітектури, необхідністю урахування і гармонізацією позитивних рис міста й урбанізованих структур, їх індивідуальності й анонімності, а також взаємної доповнюваності. Слід звернути увагу на діалектичний зв'язок між доцентровими і відцентровими процесами скупчення населення і функцій на шляху спочатку розосередження осередків міської культури, а потім їх вписування й асиміляцію з поліцентричною урбанізованою системою, що створена для життя як міських мешканців, так і, за словами Ф.Л. Райта, «урбанодів».

Як з'ясувалося, ці складні процеси повинні пройти через фільтри економічної депресії і соціально-психологічних зсувів у ментальності громадян і суспільства, що, як правило, стимулює об'єднання мешканців мегаполісів у спільноти, які, наприклад, можуть групуватися навколо громадських організацій чи за інтересами [4]. Іншими словами, особливості життєдіяльності анонімних мешканців, їх об'єднання у неформальні громади і спільноти за тими чи іншими ознаками повинні бути детально вивчені, оскільки ці спільноти вимагають формування для себе специфічного середовища, відмінного від інших. Очевидно, природні форми цього середовища і міста в цілому повинні бути органічними і побудованими на принципах гуманізму і діалектичного протистояння між композиційною індивідуальністю міста і комбінаторною монотонністю суцільно урбанізованих територій. Напрями реабілітації «діалектичного міста» лежать у площині пошуку третього шляху, відмінного від модернізму і постмодернізму і пов'язаного із застосуванням аналогових методів, методів інверсії внутрішніх і зовнішніх архітектурно-містобудівних просторів, а також методів символізації і монументалізації

цих просторів і форм, спрямованих на підтримання традиційних і нових ідей міста-дому, міста в місті, міста-архіпелагу та ін. [3].

Такий підхід протиставлено постмодерністським, ностальгуючим і еkleктичним уявленням про місто-колаж і палімпсестне місто, де форма міського середовища досить випадково і хаотично насичена історичними архітектурно-містобудівними цитатами, які, втрачаючи в новому контексті власну форму і перетворюючись у знак, значно збіднюють художню складову архітектурно-містобудівних образів. Імовірно, що з цієї причини і сучасна архітектура, і постмодернізм як напрямок так званого контрсучасного руху так і не спромоглися створити власну естетичну доктрину. У вищенаведених концепціях в кращому випадку мова йде тільки про необхідність гармонізації архітектурно-містобудівного середовища, залишаючи поза увагою його естетичні складові – художній образ, стилі й жанри та ін., саме ті складові, що в кінцевому рахунку дозволяють віднести архітектуру та містобудування до пластичних мистецтв. Ці та інші проблеми сьогодні набувають провідного значення. Серед них проблема ключового протистояння між модерністським «космосом» і постмодерністським «хаосом» міста та існуючим «хаосом» суцільно урбанізованих територій, який, очевидно, також потребує додаткової уваги.

Деякі філософи вважають, що «... космос отличается тем, что он не только заключает в себе все содержание хаоса, но и, кроме того, заключает в себе красоту и гармонию. Эта красота... есть некоторая совершенная самобытная ценность и реальность и в хаосе ни прямо, ни косвенно не заключалась» [9, с. 63]. Це розуміння співвідношень між хаосом і космосом, яке близьке до сучасних синергетичних уявлень про конструктивний зв'язок між ними, було покладено в основу побудови нового напрямку містобудівної теорії – урбосинергетики – теорії самоорганізації містобудівних та урбанізованих систем і формацій [6]. Ця теорія якоюсь мірою має власну версію реабілітації «творчої ідеї міста» в урбанізованому середовищі. Розвиток цієї ідеї можна простежити, спираючись на деякі аксіоматичні засади міської синергетики.

Сутність цих гіпотетичних передбачень полягає у визнанні діалектичного протистояння між феноменами містоутворення й урбанізації, їх взаємного пристосування в процесах самоорганізації, що забезпечує їх гармонічний розвиток. Ця ідеалізована і, за словами Г. Лейбніца, «наперед встановлена гармонія» розгортається в універсумі урбосферної еволюції, який охоплює: світ речей, що складається з містобудівних і урбанізованих форм; світ людей, який включає в себе діяльність спільнот і громад міських мешканців і мешканців урбанізованих територій; світ ідей, який

обумовлює можливість гармонізації людей і речей у багатовимірному просторі і часі еволюційного саморозвитку; нарешті, світ законів, що забезпечує і гарантує гармонічний характер саморозвитку. В урбосинергетиці цілі і цінності, границі і межі, показники і критерії гармонічного розвитку приведені у відповідність до тетради Вітрувія-Альберті. Вони пов'язані з міцністю урбомістобудівних форм, корисністю урбомістобудівної діяльності, довершеністю просторово-часових ідей і, нарешті, з красою законів самоорганізації й гармонічного розвитку [6].

Одними з визначальних ознак міської синергетики стають оптимізм і віра в безмежні можливості трансформацій існуючого хаосу урбанізованих територій у космос творчих ідей міста, повернення архітектурі та містобудуванню статусу пластичних мистецтв як невід'ємної складової міської культури, нарешті, віра в перемогу над хронічними і навіть невиліковними морфофізіологічними і соціопсихологічними хворобами сучасних міських й урбанізованих організмів. Нові просторово-часові ідеї, які визнаються верхнім ієрархічним рівнем підпорядкування динаміки діяльності і поведінки різноманітних спільнот і громад, спрямованих на створення відповідних урбоміських форм і структур, розгортаються у багатовимірному просторі і часі урбосфери, який інтегрує в собі, гармонічно і когерентно узгоджує між собою хвилі локального (фізичного) часу перетворень форм і структур, ментального (соціопсихологічного) часу спільнот і громад, глобального (історичного) часу народження містоустрійних ідей і, в кінцевому рахунку, темпорального (культурно-цивілізаційного) часу еволюційного розгортання цих ідей під впливом неминущих архітектурно-містобудівних законів гармонії та краси.

Ідеї багатовимірності простору-часу, його індивідуального сприйняття окремими групами людей дозволили виявити серед них не завжди очевидні, латентно завуальовані і неформальні спільноти мешканців міст і урбанізованих територій, серед яких спільноти і громади містян, слободян, урбодян і поселян. При цьому провідними ознаками діяльності й поведінки містян (за висловом Л. Гумільова – пасеїстів) стають пріоритети минулого, традиції і міська культура. Слободяни (актуалісти), яких мало цікавить їх минуле і тим більше майбутнє, зосереджують власну діяльність і поведінку на цілях і цінностях сьогодення. Урбодяни (футуристи), навпаки, надають перевагу своєму майбутньому, іноді на шкоду сьогоденню і минулому. Поселян (аномалістів) не цікавить ні перше, ні друге, ні третє. Вони, пасивно сприймаючи плін часу, занурюються в очікування кращих часів і кращої долі [6].

Ці спільноти, по-різному сприймаючи час і відрізняючись темпами життєдіяльності, по-іншому сприймають і простір, потребуючи для себе

максимально підходящого середовища й урбоміських форм. Містянам найбільш комфортно в уповільненому пішохідному «тканинному» середовищі. Слободянам притаманно розселятися в більш пришвидшеному транспортному середовищі «міського каркаса». Урбодяни, які для реалізації власних мрій вимушені пересуватися значно більше, обирають «урболандшафти» як середовище, що складається з нашарувань природних форм і міських каркасів. Поселяни (за класифікацією Л. Гумільова – пасіонарії), які за характером життя наближаються до мігрантів, що колонізують нові території, поселяються на межі міста і в межах урбанізованих територій, що разом утворюють «урбанізовану оболонку». Очевидно, їх роль полягає у не завжди свідомому, а фактично підсвідомому і пасіонарному пошуку форм і образів нового ступеня розвитку міського життя і культури.

Ці образи і культура безперечно потребують системного осмислення індивідуальних художньо-естетичних вподобань вищевизначених спільнот і громад, їх творчих ідей щодо гармонізації різноманітних урбоміських форм та середовищної самоорганізації в єдиному просторі. Цей синтезований простір формується не стільки потребами і вимогами конкретних спільнот і громад, скільки вподобаннями окремих індивідів цих колективів. При цьому береться до уваги той факт, що «... благодаря многообразию своих интересов, связанных с различными аспектами общественной жизни, индивид становится членом самых разных групп, с каждой из которых взаимодействует только одна часть его личности» [4, с. 32]. Іншими словами, на універсальному й усередненому тлі цього єднального простору, що одночасно відповідає архетиповим частинам загальнолюдських потреб і вподобань, можуть і повинні виникати осередки індивідуально-особистісної культури і мистецтва містян і слободян, урбодян і поселян.

В урбосинергетиці для творчого формування цих осередків культури пропонується концепція художньо-естетичного осмислення архітектурно-містобудівного проектування, яка включає в себе його різноманітні жанри. Серед них: архітектурна топіка (скорочено архітектопіка), архітектурна риторика (архітекторика), архітектурна тропіка (архітектропіка) й архітектурна поетика (архітектетика). Якщо жанр архітектурної топіки орієнтується на вподобання містян і їх тяжіння до точкового виявлення «*genius loci*» («духа місця») шляхом формування композиційно-симетризованого, а загалом камерного образу «тканинного» середовища, то риторичне мистецтво «загальних місць» слободян полягає у художньому оформленні «міських каркасів» і пов'язано з архітектурними, менш композиційно-артикульованими і більш комбінаторно-ва-

ріативними, а загалом досить монотонно дисиметричними лінійними композиціями буферних інфраструктурних просторів між осередками «міської тканини».

В урболандшафтному мистецтві урбодян – архітектропіці – домінують їх намагання замінити форму на символ у крупномасштабних мегаструктурних і площинних композиціях і комбінаціях шляхом підкреслено багатозмістовного використання метафор й інших тропів, власних назв та імен, а також ритмічного акцентування місць накладення міських каркасів і природних ландшафтів. Малодосліджений жанр архітектичного проектування, орієнтуючись на авантюрно-пасіонарний смак поселян і їх схильність до нігілізму і революційних перетворень, очевидно, буде все частіше проявлятися у ще не бачених образах і символах окремих фрагментів надвеликих міст, агломерацій і конурбацій, міст-регіонів тощо у вигляді «хребтових» і «долинних», транскордонних і континентальних, а за формою евристичних об'ємно-просторових композицій і комбінацій небачених масштабів, у нових, сподіваємося, органічних архітектурно-містобудівних й урбаністичних мегаформах і мегаструктурах.

Ці нові органічні та багатоманітні нашарування і пересічення крупномасштабних форм і структур, їх композицій і комбінацій, імовірно, будуть сприяти подальшому розвитку запропонованої системи жанрового архітектурно-містобудівного проектування, оскільки «... наряду с «чистыми» жанровыми образованиями существуют и переходные формы, и смешанные, и гибридные и что расположение к тем или к другим зависит от индивидуальной склонности художника и от общих творческих принципов, лежащих в основе разных художественных направлений» [10, с. 423]. З легкістю можна уявити той час, коли почне працювати розгорнута і гнучка система жанрового архітектурно-містобудівного проектування, що зорієнтоване на створення діалектично відокремленого і водночас інтегрованого урбомістобудівного середовища, яке своїми мережаними і муаровими, орнаментальними й образно-символічними візерунками і «золотими пропорціями» буде нагадувати величезний килим.

Разом з тим аналогія «килим-місто» має подвійне значення і припускає її відповідне трактування, оскільки, з одного боку, «... один из них имеет форму, данную богами звездному небу и орбитам, по которым вращаются миры, а второй является приблизительным ее отражением» [..., с. 124], а з іншого боку, «... город представляет собой карту Вселенной, такой как она есть» [..., с. 125]. Попарність і своєрідна замкненість цих аналогій свідчить про їх творчий потенціал залучення внутрішньо-

го «космосу» мистецьких образів і символів другої штучної природи і зовнішнього конструктивного «хаосу» природи і Всесвіту – такого таємничого порядку, який ми поки що не спроможні бачити [11], залучення творчих ідей діалектичного співіснування поліса й урбса, міста в оточенні і полоні хронічно хворих, суцільно урбанізованих територій. Результати проведених урбосинергетичних досліджень і циклічних уявлень про самоорганізацію і гармонічний розвиток створюють необхідні і достатні умови для поглибленого вивчення і діагностування хронічних хвороб урбанізації та захворювань міста, зворотних і творчих зв'язків між ненав'язливим «хаосом» і бажаним новим «космосом», гуманістичного за змістом і гармонічного за формою, повноцінного урбомістобудівного середовища, між його внутрішньою і зовнішньою природою.

У межах концепції самоорганізації, що базується на взаємній реабілітації і подальшому розвитку ідей і форм міської культури й урбаністичного способу життя, з'являється давно очікувана можливість безконфліктного і демократичного поєднання різнорідних і багатоманітних інтересів, прагнень і вподобань усіх без винятку громад і спільнот мешканців. Ідеї творчої самоорганізації цих спільнот і громад відкривають нові перспективи і горизонти гармонічного співіснування різноманітних традиційних та нових архітектурно-містобудівних форм і структур. Кінцевим творчим результатом їх самоорганізації й гармонічного розвитку, який «... есть прежде всего лишь фундамент красоты – обещание ее возможности» [1, с. 72], стає нова естетична доктрина, що, органічно включаючи концепцію жанрового архітектурно-містобудівного проектування, буде сприяти незворотному процесу реабілітації і поверненню давно втрачених уявлень про красу в архітектурно-містобудівну теорію та практику, а архітектури і містобудування – в лоно красних пластичних мистецтв.

Це невідворотне повернення стає можливим за умов становлення нової творчої ідеї міста й активізації наступного етапу та розвитку утопічного мислення і пошукового проектування. Відомо, що попередні етапи відбулися у 20–30-х і 70–80-х рр. ХХ ст. і були пов'язані зі сплесками нових ідей фактично у всіх галузях природничого і гуманітарного знання, а особливо в архітектурі та містобудуванні. Відповідно до урбосинергетичних принципів гармонічно-циклічного розвитку ці сплески активізації творчого пошуку тривалістю приблизно 50 років, що становить життя і зміну двох поколінь, очевидно, спровокують народження нового етапу оновлення творчих ідей, який розпочнеться – в разі незмінності цієї тенденції – приблизно у 20–30-х рр. нашого ХХІ ст.

Перші ознаки творчої активності і революційних змін вже спостерігаються у космології і космогонії, фізиці та біології, соціології та соціоніці, генетиці й антропології. Ознаки накопичувального етапу різноманітних нових гуманістичних ідей з відповідним філософсько-світоглядним обґрунтуванням все частіше з'являються на теренах сучасної архітектури та містобудування. З цієї причини стає зрозумілою оптимістична віра в те, що і архітектура, і містобудування, відфільтрувавши негативний вплив еклектики і ностальгії за минулим, ІТ-технологій і нічим не обґрунтованих антигуманних технократичних претензій макродизайну, масової культури і глобалізму, знайдуть правильний шлях реабілітації ідей гуманізму, гармонії та краси.

Список літератури

1. Райт Ф.Л. Исчезающий город / Пер. с англ. – М.: Strelka Press, 2016. – 180 с.
2. Кальвино И. Незримые города: Замок скрещенных судеб: Избранное / Пер. с итал. – К.: Лабиринт, 1997. – 400 с.
3. Аурели П.В. Возможность абсолютной архитектуры / Пер. с англ. – М.: Strelka Press, 2014. – 304 с.
4. Вирт Л. Урбанизм как образ жизни / Пер. с англ. – М.: Strelka Press, 2016. – 108 с.
5. Линч К. Образ города / Пер. с англ. – М.: Стройиздат, 1982. – 328 с.
6. Тимохин В.О. Архитектура міського розвитку. 7 книг з теорії містобудування. – К.: КНУБА, 2008. – 629 с.
7. Сёмин С.А. Идея города в зарубежной архитектуре. Арх., район: планировка, град-во. Обзорная информ. – Вып. 11. – М., 1985. – 56 с.
8. Alexander K. A New Theory of Urban Design. – N. Y., Oxford University Press, 1987. – 251 p.
9. Шмаков В. Закон синархии и учение о двойственной иерархии монад и множеств. – К.: София Ltd., 1994. – 320 с.
10. Каган М.С. Морфология искусства. – Л.: Искусство, 1972. – 440 с.
11. Бергсон А. Творческая эволюция. – Минск: Харвест, 1999. – 1178 с.